

Examen VMBO-GL en TL
2009

tijdvak 2
dinsdag 23 juni
13.30 - 15.30 uur

economie CSE GL en TL

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 43 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 53 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Aalsmeer!

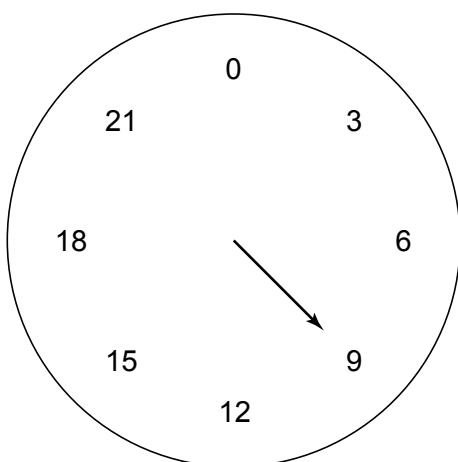
Bij de beantwoording van de vragen 1 tot en met 5 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 1 en 2 in de bijlage.

Klas T4b van het Petuniacollege krijgt een rondleiding op de bloemenveiling in Aalsmeer. Hun economieleraar, de heer Wouters, vindt dat de leerlingen hier veel economische kennis mee kunnen opdoen.

Gebruik informatiebron 1.

- 2p 1 Meneer Wouters heeft van de directie van de school maar € 125 subsidie gekregen voor de rondleiding. Gelukkig kunnen de 23 leerlingen van de klas op de fiets naar de bloemenveiling. Meneer Wouters gaat mee als begeleider. Een gids vertelt wat er op de veiling allemaal gebeurt.
- Hoeveel moet elke leerling bijbetalen zodat meneer Wouters genoeg geld voor het uitstapje heeft? Meneer Wouters betaalt zelf niet. Rond je antwoord af op een veelvoud van 5 cent. Schrijf je berekening op.

De gids begroet klas T4b. “Goede morgen! Welkom op de veiling. We beginnen met de rondleiding. Als eerste kijken we naar de veilingklok. Hier zien we voor welke prijs de bloemen verkocht worden. De prijs staat op de klok in centen. Op de klok beginnen we hoog. De wijzer gaat steeds lager. Als je wilt kopen druk je op een knop en voor die prijs wordt er verkocht. Hier is net een partij bloemen verkocht aan bloemist Albert Amstelveen. Je ziet de prijs waarvoor één bloem verkocht is.”

- 1p 2 “Je ziet hier de prijs waarvoor één bloem is verkocht. Dat is maar liefst 50 procent beneden de gemiddelde prijs”, zegt de gids.
Wat is de gemiddelde prijs van één bloem?
- A 4,5 cent
 - B 12 cent
 - C 13,5 cent
 - D 15 cent
 - E 18 cent
 - F 21 cent
- 1p 3 Voor alle bloemen is een minimumprijs vastgesteld. Als de prijs daar beneden komt, wordt deze partij niet meer verkocht, maar vernietigd.
Wat is het doel van het vernietigen van de bloemen?
- A Hierdoor wordt het aanbod van deze bloemen groter en de prijs kan daardoor dalen.
 - B Hierdoor wordt het aanbod van deze bloemen groter en de prijs kan daardoor stijgen.
 - C Hierdoor wordt het aanbod van deze bloemen kleiner en de prijs kan daardoor dalen.
 - D Hierdoor wordt het aanbod van deze bloemen kleiner en de prijs kan daardoor stijgen.
- Gebruik informatiebron 2.*
- 2p 4 Albert Amstelveen heeft net een partij bloemen gekocht. Hij maakt er boeketten van. Voor een boeket heeft hij 9 stelen nodig. De bloemen kosten € 0,09 per steel. Verder gebruikt hij wat ander materiaal om het boeket compleet te maken. Per boeket kost dit andere materiaal inkoop € 0,50. “Van de 10 boeketten die ik inkoop, verkoop ik gemiddeld maar 7 boeketten voor de normale prijs. 2 Boeketten verkoop ik voor € 8,40 en 1 boeket moet de prullenbak in.”
→ Bereken de brutowinst op deze 10 boeketten. Schrijf je berekening op. De btw mag je buiten beschouwing laten.
- 1p 5 De leerlingen van de klas vinden de normale verkoopprijs heel hoog in vergelijking met de inkoopprijs. “Toen ik nog met mijn bloemen op de markt stond, verkocht ik soms mijn bloemen beneden de inkoopprijs,” zegt Albert. “Maar ja, dat heb je soms met bloemen.”
→ Verklaar waarom het verstandig was van Albert om zijn bloemen op de markt soms met verlies te verkopen.

Geld maakt niet gelukkig

Bij de beantwoording van de vragen 6 tot en met 11 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 3 in de bijlage.

Kees kan wel wat geld gebruiken, want hij komt steeds geld tekort. Net nu hij vindt dat hij toe is aan een nieuwe auto, ziet hij een advertentie over het lenen van geld. Hij denkt € 10.000 tekort te komen voor een nieuwe auto.

Gebruik informatiebron 3.

- 1p **6** Kees twijfelt of hij op deze aanbieding zal ingaan. Kees is een man die niet graag voor verrassingen komt te staan. Hij wil precies weten waar hij aan toe is.
→ Waarom geeft de tabel geen absolute zekerheid over de kosten?
- 1p **7** Volgens een krantenartikel is er in Nederland sprake van oplopende inflatie. Is een oplopende inflatie gunstig of ongunstig voor iemand die geld leent?
A Gunstig, de lener betaalt terug met geld dat meer waard is.
B Gunstig, de lener betaalt terug met geld dat minder waard is.
C Ongunstig, de lener moet terugbetalen met geld dat meer waard is.
D Ongunstig, de lener moet terugbetalen met geld dat minder waard is.
- 2p **8** Lenen van geld moet kunnen, volgens Kees, want hij verdient gelukkig elk jaar meer geld. Kees heeft nu een salaris van netto € 1.800 per maand. Vorig jaar verdiende hij € 1.770.
De inflatie is 1,1 procent.
→ Is de koopkracht van Kees toegenomen of afgenomen? Schrijf je berekening op.
- 1p **9** Kees besluit in te gaan op het aanbod van de kredietverstrekker. Enige tijd later wordt € 10.000 op zijn bankrekening gestort.
Voordat Kees het geld op zijn bankrekening ontving, had hij een debetsaldo van € 325.
→ Wat is nu het saldo op zijn bankrekening?
- 1p **10** Daarna gaat Kees op zoek naar zijn nieuwe auto. Hij bezoekt veel garages en vergelijkt de prijzen.
Hoe wordt geld nu gebruikt?
A oppotmiddel
B rekenmiddel
C ruilmiddel
D spaarmiddel
- 1p **11** Kees voelt zich een gelukkig mens, nu hij voldoende geld heeft.
Andere mensen denken daar anders over. Zij zeggen: "Geld maakt niet altijd gelukkig."
→ Waarom maakt geld niet altijd gelukkig? Verklaar je antwoord.

Heb vertrouwen!

Bij de beantwoording van de vragen 12 tot en met 18 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 4 in de bijlage.

De index van het consumentenvertrouwen geeft aan in hoeverre huishoudens vinden dat het economisch gezien beter of slechter gaat. De geïnterviewden hebben 3 keuzes: ze kunnen vinden dat het beter gaat (de 'optimisten'), dat het slechter gaat (de 'pessimisten') of dat de situatie gelijk blijft. De index wordt berekend door het percentage optimisten te verminderen met het percentage pessimisten. Dus als 40% optimistisch is en 30% pessimistisch, bedraagt de index +10.

- 1p 12 In 2006 was de index van het consumentenvertrouwen in een bepaalde maand +6. Van alle mensen die gevraagd werden antwoordde 22 procent: "De situatie blijft gelijk."
Hoeveel procent optimisten waren er in dat jaar in de groep van de ondervraagden?
- A 6%
 - B 22%
 - C 36%
 - D 42%
 - E 47%
 - F 53%

Je kunt je afvragen of het belangrijk is wat de consumenten vinden. Als consumenten vinden dat het economisch beter gaat, wil dat nog niet zeggen dat het ook zo is. Bovendien: economische groei kun je meten. Toch is dat consumentenvertrouwen erg belangrijk.

Gebruik informatiebron 4.

- 2p 13 De meeste economen zijn het erover eens: het is belangrijk dat consumenten vinden dat het economisch goed gaat. Hun redenering staat in informatiebron 4. Uit het schema blijkt dat een stijging van het consumentenvertrouwen vooral positieve gevolgen heeft. Volgens het schema kan één van de gevolgen toch minder positief zijn: inflatie.
→ Verklaar hoe een toename van de bestedingen het ontstaan van inflatie tot gevolg kan hebben.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p **14** Economie is een leuk vak. Uit het schema blijkt namelijk dat inflatie kan optreden bij stijgende bestedingen. Maar het grappige is dat het tegengestelde ook kan gebeuren: dalende (kost)prijzen.
 Stel: een bedrijf heeft € 100.000 aan vaste kosten en € 60 per product aan variabele kosten.
 Wat is de oorzaak dat bij een stijgende productie de kostprijs van een product bij dit bedrijf daalt?
A De variabele kosten kunnen over meerdere producten worden verdeeld.
B De vaste kosten kunnen over meerdere producten worden verdeeld.
C Zowel de variabele kosten als de vaste kosten kunnen over meerdere producten worden verdeeld.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p **15** Een grotere productie kan volgens het schema een stijging van de werkgelegenheid tot gevolg hebben. Een stijging van de werkgelegenheid kan een daling van de werkloosheid tot gevolg hebben. (Dat hoeft overigens niet altijd zo te zijn.)
 In welk voorbeeld daalt de werkloosheid?

	Vraag naar arbeid	Aanbod van arbeid
A		
B		
C		
D		

 = 10.000 extra personen

- A** voorbeeld A
B voorbeeld B
C voorbeeld C
D voorbeeld D

Gebruik informatiebron 4.

- 1p **16** In de informatiebron staat: de werkloosheid daalt.
Welke werkloosheid wordt in het schema bedoeld?
- A** conjuncturele werkloosheid
 - B** frictiewerkloosheid
 - C** seizoenwerkloosheid
 - D** verborgen werkloosheid

Gebruik informatiebron 4.

- 1p **17** Het schema is een soort cirkel. Het laatste verschijnsel versterkt weer het eerste verschijnsel. Zo stimuleert een lagere werkloosheid weer de bestedingen.
→ Leg uit dat een lagere werkloosheid de bestedingen stimuleert.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p **18** Volgens sommige economen is de verwachting van de consumenten een self-fulfilling prophecy. Een self-fulfilling prophecy is een voorspelling die zichzelf waarmaakt.
In het geval van het consumentenvertrouwen zou dat betekenen dat als consumenten denken dat het economisch beter gaat, het economisch ook beter zal gaan.
→ Geef een verklaring voor de redenering in deze laatste zin.

Eerlijk handelen

Bij de beantwoording van de vragen 19 tot en met 26 hoef je geen gebruik te maken van informatiebronnen in de bijlage.

“Als je dan toch levensmiddelen nodig hebt, denk dan eens aan producten die met eerlijke handel verkregen zijn.” Dit stond in de folder die Kees las ter gelegenheid van de Fair-trade-week. “Die producten smaken heerlijk en je weet dat de boeren in de ontwikkelingslanden een goede prijs krijgen.”

- 1p **19** De allerarmsten in de ontwikkelingslanden werken voornamelijk in de landbouw. Zij profiteren het meest van economische groei in hun land als de landbouwsector hard groeit.
In onderstaande tabel staat aangegeven het aandeel van de drie sectoren in het nationaal inkomen van een land. Ook staat vermeld de bijdrage aan de economische groei per sector. De economische groei in dit land bedroeg 1,0%.

sector	bijdrage aan het nationaal inkomen	groei	bijdrage aan de groei
landbouw	60%	%	0,75%
industrie	10%	0,80%	0,08%
overig	30%	0,55%	0,17%
			1,00%

→ Bereken hoeveel de groei van de landbouwsector bedroeg.

- 1p **20** Eerlijke handel uitdrukken in een percentage van de totale wereldhandel is zinloos. Die handel komt bij lange na niet boven één procent uit. Het is beter van enkele producten de getallen te bekijken.
Koffie is bijvoorbeeld zo'n product. Van de 110 miljoen verkochte zakken koffie per jaar worden er 1½ miljoen zakken koffie verkocht voor de eerlijke handel.
→ Hoeveel procent maakt de eerlijke handel in koffie uit van de totale wereldhandel in koffie? Geef je berekening.

1p 21 Van nog eens 1½ miljoen zakken koffie is bekend dat de producenten geen gegarandeerde prijs krijgen, maar wel dat deze koffie onder goede arbeidsomstandigheden geproduceerd is.
Daar is bijvoorbeeld geen kinderarbeid aan te pas gekomen.
Kinderarbeid is slecht voor de ontwikkeling van een land. Kinderarbeid leidt steeds opnieuw tot kinderarbeid. In welke van de onderstaande regels staan de tussenstappen in een zodanige volgorde dat ze een juiste redenering vormen?

- 1 Kinderen moeten bijdragen aan het gezinsinkomen.
- 2 In het land kan geen hoogwaardige productie plaatsvinden.
- 3 Het inkomen in het land is laag.
- 4 Kinderen volgen geen onderwijs.
- 5 De bevolking van het land bezit weinig kennis.

- A kinderarbeid leidt tot → 3 → 4 → 2 → 1 → 5 → kinderarbeid
B kinderarbeid leidt tot → 3 → 4 → 5 → 1 → 2 → kinderarbeid
C kinderarbeid leidt tot → 4 → 1 → 2 → 3 → 5 → kinderarbeid
D kinderarbeid leidt tot → 4 → 5 → 2 → 3 → 1 → kinderarbeid
E kinderarbeid leidt tot → 5 → 1 → 3 → 4 → 2 → kinderarbeid
F kinderarbeid leidt tot → 5 → 3 → 1 → 4 → 2 → kinderarbeid

1p 22 Veel ontwikkelingslanden hebben een monocultuur.
In Mali, Burkina Faso en Benin (landen in Afrika) leeft meer dan 50 procent van de bevolking van de katoenteelt.

→ Waarom is een monocultuur slecht voor de economie van een land?

1p 23 Veel ontwikkelingslanden zitten helemaal niet te wachten op medelijden uit de rijke wereld.

Hun motto is: "Geef ons eerlijke handelsvoorwaarden, geen hulp."

→ Waarom zijn eerlijke handelsvoorwaarden meestal beter voor een ontwikkelingsland dan hulp?

In ons land is Max Havelaar een bekend voorbeeld van een organisatie die eerlijk handelen als doelstelling heeft. Daardoor is de prijs van Max Havelaar koffie in de winkel meestal hoger.

Toch zijn er veel commerciële bedrijven, die in hun bedrijfsrestaurants deze duurdere koffie schenken.

1p 24 Veel commerciële bedrijven schenken duurdere koffie.
Geef een reden waarom een commercieel bedrijf dan voor Max Havelaar kiest.

- A Deze koffie laat werknemers harder werken.
- B Het is beter voor de gezondheid van de werknemers.
- C Het is goed voor het imago van het bedrijf.
- D Werknemers drinken minder koffie, het is niet zo lekker.

- 1p **25** Max Havelaar koopt in bij kleine boeren. Max Havelaar volgt de marktprijs voor dat product en geeft daar een kleine toeslag op. Daarnaast stelt Max Havelaar voor dat product een minimumprijs vast.
→ Waarom is die minimumprijs belangrijk voor de toekomst van de kleine boer?
- 1p **26** Eerlijke handel klinkt zo eenvoudig. Toch heeft deze manier van handel drijven niet alleen voorstanders.
Tegenstanders geven het volgende argument: “De bevolking van de arme landen gaat er niet op vooruit.”
→ Geef een verklaring voor dit argument.

Het is weer tijd voor het belastingformulier!

Bij de beantwoording van de vragen 27 tot en met 31 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 5, 6, 7 en 8 in de bijlage.

Het is weer zover. De te betalen inkomstenbelasting moet worden vastgesteld. Sjoerd (38 jaar) wil digitaal aangifte doen van de inkomstenbelasting 2007, maar om een goed overzicht voor zichzelf te hebben vult hij eerst de aangifte op papier in. Hij heeft allerlei informatie verzameld om aan de slag te kunnen.

- Gebruik de informatiebronnen 5 en 6.*
- 2p **27** Bereken het inkomen uit eigen woning.
*Doe het zo:
Neem de letters a, b en c over op je antwoordblad.
Vul aan de hand van onderstaand schema de bedragen in die komen op de plaats van de letters a, b en c.*

Eigenwoningforfait	€a.....
Hypotheekrente	€b..... _
Inkomen uit eigen woning	<u>€c.....</u>

Gebruik informatiebron 7.

- 2p **28** Na verrekening van het inkomen uit eigen woning was het belastbaar inkomen van Sjoerd in 2007: € 46.805.

→ Bepaal het te betalen bedrag aan belasting in Box 1 voor Sjoerd. Laat de berekening zien.

Je mag onderstaand schema overnemen op je antwoordblad of je eigen berekening maken.

		belasting
belastbaar inkomen		
heffing schijf 1 en 2		
heffing schijf 3		
verschuldigde belasting vóór aftrek heffingskortingen		

Gebruik de informatiebronnen 5 en 8.

- 1p **29** Bepaal het te betalen bedrag aan belasting in Box 3 voor Sjoerd. Bereken hiervoor eerst het bedrag waarover belasting moet worden betaald.

Gebruik informatiebron 5.

- 2p **30** In 2007 heeft Sjoerd een erfenis van € 80.000 ontvangen. Hij overweegt hiervan een kwart te schenken aan een goed doel, namelijk de Clinic clowns. Hij vraagt zich af hoeveel hij hiervan af had mogen trekken van zijn belastbaar inkomen. Hij leest in de brochure van de belastingdienst dat hij niet het hele bedrag had mogen aftrekken. De zogenaamde drempel moet er eerst vanaf.
→ Bepaal het aftrekbedrag van de giften als Sjoerd de gift aan de Clinic clowns had gedaan.

Doe het zo:

Neem onderstaand schema over op je antwoordblad en vul de bedragen in.

Bedrag giften (0,25 x € 80.000)	€ 20.000
Af: drempel*	€ _
Aftrekbedrag**	€

* De drempel bedraagt 1% van het drempelinkomen.

** Het aftrekbedrag is minimaal € 60 en maximaal 10% van het drempelinkomen.

- 1p **31** De inkomstenbelasting in Nederland werkt nivellerend. Giften zijn een voorbeeld van een aftrekpost voor de inkomstenbelasting. Deze aftrekposten hebben een denivellerende werking.

→ Wat betekent 'de aftrekposten werken denivellerend'?

Chinese economie niet te stoppen

Bij de beantwoording van de vragen 32 tot en met 37 hoef je geen gebruik te maken van informatiebronnen in de bijlage.

De Chinese economie draait op volle toeren. Groeipercentages van rond de tien procent zijn de laatste jaren heel normaal voor dit land.

1p **32** Het nationaal inkomen van China steeg met maar liefst 13,6% in de periode 2005 - 2006.

Het inkomen per hoofd van de bevolking steeg minder, namelijk met 12,4%.

→ Geef hiervoor een verklaring.

1p **33** Door de snelle groei van de Chinese economie is het gevaar van inflatie erg groot.

Hieronder staat een aantal verschijnselen.

1 De prijzen van de producten stijgen.

2 De vraag naar producten stijgt.

3 Het inkomen van de consumenten stijgt.

In welke regel staan de verschijnselen in een zodanige volgorde dat een logische gedachtegang ontstaat?

A economische groei → 1 → 2 → 3 → inflatie

B economische groei → 1 → 3 → 2 → inflatie

C economische groei → 2 → 1 → 3 → inflatie

D economische groei → 2 → 3 → 1 → inflatie

E economische groei → 3 → 1 → 2 → inflatie

F economische groei → 3 → 2 → 1 → inflatie

1p **34** Als de Chinese regering vindt dat de economische groei uit de hand dreigt te lopen, is er een aantal manieren om daarop in te grijpen. Een van die manieren is een renteverhoging.

→ Leg uit dat een renteverhoging de economische groei kan afremmen.

China exporteert voor meer geld naar de VS dan dat het importeert uit de VS. De export vanuit China naar de VS steeg in 2006 tot een niet eerder vertoond niveau van 26,7 miljard dollar, terwijl de export vanuit de VS naar China afnam van 5,1 miljard dollar tot 4,8 miljard dollar.

- 1p **35** De koers van de Chinese munt, de yuan, wordt volgens de VS kunstmatig laag gehouden ten opzichte van de dollar door de Chinese centrale bank. Hierdoor wil China de export stimuleren. Dit doet de Chinese centrale bank door
- A** het opkopen van Amerikaanse dollars en het opkopen van Chinese yuans.
 - B** het opkopen van Amerikaanse dollars en het verkopen van Chinese yuans.
 - C** het verkopen van Amerikaanse dollars en het opkopen van Chinese yuans.
 - D** het verkopen van Amerikaanse dollars en het verkopen van Chinese yuans.
- 2p **36** China vreest dat de VS overweegt protectionistische maatregelen te nemen richting China, om zo het tekort op de handelsbalans te verminderen.
- Vul de onderstaande zinnen aan.
- Neem de cijfers 1 en 2 over op je antwoordblad. Vul bij de cijfers de juiste woorden in en schrijf de toelichting erachter. Kies uit: vergroten / verkleinen.*
- De VS kunnen het importcontingent(1)..... want hierdoor
- en
- De VS kunnen de exportsubsidies(2)..... want hierdoor
- 1p **37** De snelle economische groei van China kan ook positieve gevolgen hebben voor andere landen, zoals Nederland.
- Verklaar op welke manier de economische groei van China positieve gevolgen voor de Nederlandse economie kan hebben.

Restaurant De Botermarkt

Bij de beantwoording van de vragen 38 tot en met 43 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 9 in de bijlage.

Restaurant De Botermarkt is een eetgelegenheid aan het water in Friesland. Cock is de eigenaar, hij is ook de chef-kok. De Botermarkt is een eenvoudig restaurant, want er wordt steeds gewerkt met drie menu's: het matrozenmenu, het kapiteinsmenu en het admiraalsmenu. Elk menu heeft drie gangen. Het matrozenmenu en het kapiteinsmenu zijn vergelijkbaar in kwaliteit, het admiraalsmenu is iets exclusiever.

- 1p **38** Harold doet voor Cock de boekhouding en mag in ruil daarvoor elke week een keer gratis bij hem dineren.
Hoe wordt het inkomen van Harold dat hij krijgt van Cock genoemd?
A inkomen in natura
B inkomen uit bezit
C overdrachtsinkomen

Gebruik informatiebron 9.

- 2p **39** Cock is niet tevreden. Hij werkt hard, maar aan het einde van het jaar houdt hij maar weinig over.
→ Bereken de nettowinst over 2007 door aan de hand van onderstaand schema op je antwoordblad de bedragen in te vullen die komen op de plaats van de letters **a**, **b**, **c** en **d**.

Totale omzet	€ 378.880
Inkoop	€ a
Brutowinst	€ b
Totale kosten	€ c
Nettowinst	€ d

- 1p **40** Iedereen in het restaurant heeft een eigen taak: de barkeeper schenkt de drankjes in, de koks koken het eten en de serveersters brengen de drankjes en het eten naar de gasten.
Door deze organisatie is er bij De Botermarkt sprake van
A arbeidsverdeling.
B automatisering.
C mechanisering.
D technologische ontwikkeling.

Gebruik informatiebron 9.

- 2p **41** Harold denkt dat er door de serveersters wel wat harder gewerkt kan worden. Dan zal de arbeidsproductiviteit stijgen en heeft Cock minder serveersters nodig. De serveersters werken allemaal parttime: 15 uur per persoon per week.
→ Bereken de gemiddelde arbeidsproductiviteit per serveerster in menu's per dag.

- 1p **42** Cock en Harold bedenken maatregelen om de arbeidsproductiviteit van de serveersters te laten stijgen. Cock denkt erover om het restaurant een uur eerder te sluiten. Hij verwacht dat de afzet van de menu's ondanks deze maatregel gelijk zal blijven.
→ Zal de gemiddelde arbeidsproductiviteit per serveerster in menu's per dag stijgen, dalen of gelijk blijven als Cock het restaurant een uur eerder sluit? Verklaar je antwoord.

Gebruik informatiebron 9.

- 1p **43** Harold denkt dat ze zich ook meer op de verkoop van drank zouden kunnen richten en zegt tegen Cock: "In de horeca is een gouden regel die zegt: de gasten eten je arm, maar drinken je rijk. Kijk maar naar de gegevens: de brutowinst op de menu's is € 46.880."
→ Heeft Harold gelijk met zijn gouden regel, als je kijkt naar de gegevens van De Botermarkt? Verklaar je antwoord met behulp van een berekening.